

پاسداران زبان فارسی در پاکستان

سهم سلسلهٔ نوشاهی در ادب فارسی پاکستان

در سلسلهٔ متصوفه، "سلسلهٔ نوشاهی" یکی از شعبات "سلسلهٔ قادریه" است که از سرزمین پاکستان برخاسته است و بنیان گزار آن شیخ الاسلام حضرت حاجی محمد معروف به "نوشه گنج بخش" می باشد. وی در سال ۹۵۹ هـ ق (بروزگار اسلام شاهن شیر شاه سوری) در ده گهسو گانوالی (بخش گجرات) تابع راولپندی چشم به جهان گشود و تمام عمر خود را در گسترش دین اسلام بسربرد و بنا به گفتهٔ خاورشناسان وی ۲۰۰۰۰ نفر را مسلمان کرد. پیروان وی در آن روزگار در مناطق مختلف شبه قاره و کشمیر و کابل و قندهار بوده اند و در این زمان نیز تعداد پیروان سلسلهٔ نوشاهی به دهها هزار می رسد.

در گذشت حضرت نوشه گنج بخش در سال ۱۰۶۴ هـ ق (بروزگار شاهجهان پادشاه مغول) رخ داد و مزارش با تمام عظمت روحانی و شکوه سبک معماری اسلامی در ده ساهن پال (بخش گجرات) موجود است.

سلسلهٔ نوشاهی نه تنها یک سلسلهٔ روحانی بوده بلکه منتسبین پیروان آن، خدمات ادبی و علمی و فکری نیز انجام داده اند که از یک طرف موجب رونق علم و ادب شده و از طرف دیگر تشخیص علمی این سلسله را در شبه قاره برقرار کرده است.

در تاریخ چهار صد و پنجاه سالهٔ گذشته، بیشتر خدمات این سلسله در راه زبان و ادب و فرهنگ فارسی بوده است و اکثر آثار نظم و نثری که پیروان این سلسلهٔ نوشاهی به جای گذارده اند به زبان فارسی میباشد.

و من در اینجا با اختصار این خدمات و آثار را تذکر می دهم.

فسمت اول .

- در اسامی و آثار آن کسان از اولاد حضرت نوشه‌گنج‌بخش می باشند .
۱- نوشته گنج بخش (موسس سلسله) .

آثار

- ۱- چهاربهار- سخنان نوشه‌گنج‌بخش، گردآورنده محمد هاشم تهرپالوی (م در حدود ۱۲۳۰ هـ).
 بهار اول؛ در شریعت، یعنی بجای آوردن امر و نهی .
 بهار دوم؛ در طریقت، یعنی شناختن راه راست .
 بهار سوم؛ در حقیقت، که همه از اوست .
 بهار چهارم؛ در معرفت، که همه از اوست .
 ۲- کلمات طیبات- یک هزار از سخنان کوتاه وی .
 گردآورنده . سید شرافت‌نوشاهی (معاصر)
 ۳- معارف تصوف- منظومه عرفانی درباره دل .
 ۴- حافظ محمد بر خوردار - پسر بزرگ و سجاده نشین نوشه‌گنج‌بخش (م ۱۰۹۳ هـ ق)

آثار:

- ۱- جوامع الاسرار- شامل اوراد و مناجات‌های فارسی و پنجابی .
 گردآورنده . سید شرافت‌نوشاهی .
 ۳- جمال‌المنو شاهی پسر حافظ محمد بر خوردار (م ۱۱۴۲ هـ ق) .

آثار:

- ۱- حقایق الآثار . شامل وردها و دعاها و نامه‌های فارسی .
 گردآورنده؛ سید شرافت‌نوشاهی .
 ۴- محمد حیات‌نوشاهی بن جمال‌الله (م ۱۱۷۳ هـ ق)

آثار:

- ۱- تذکر نوشاهی؛ در احوال و مناقب بزرگان خاندان نوشاهی .
 ۲- ترویج القلوب؛ شامل مطالب دینی و عرفان و ادبی و پزشکی- گردآورنده . سید شرافت‌نوشاهی .

۵- گل محمد نوشاهی ابن عصمت‌الله (م ۱۱۷۰ هـ ق) ،

آثار:

- ۱- لطائف گل‌شاهی- شامل مطالب عرفانی و ادبی .

۶- ابوسعید مرتاض نوشاهی ابن جمال الله (م ۱۶۷ هـ ق)

آثار:

۱- مقدمه، نوروز عالم - در ستاره شناسی .

۷- دوست محمد نورشاهی ابن گل محمد (متوفی سده دوازدهم هجری)

آثار:

۱- سیباض: شامل ستمقاله:

مقاله اول در رویداد نادر شاه .

مقاله دوم در ستاره شناسی .

مقاله سوم در شیمی .

۸- نورالله نوشاهی ابن محمد حیات (م ۱۲۲۹ هـ ق)

آثار:

۱- حقائق نوریم حاوی مطالب دینی و عرفانی و تاریخی و ادبی و طبی .

۲- رقعات نوراللم - در دستور انشاء نگاری .

۳- فتاوی نوریم در فقه و فتوی .

۴- مصطلحات صوفیه در شرح اصطلاحات عرفانی .

۵- مکتوبات نوراللم شامل هفت نامه عرفانی در مسائل تصوف .

۹- الهی بخش نوشاهی ابن نورالله (م ۱۲۵۳ هـ ق)

آثار:

۱- روضه الزکیه - در نیست، باب و در موضوعات دینی و ادبی و تاریخی . گردآوری از

سید شرافت نوشاهی .

۱۰- فتح محمد نوشاهی بن ضیاء الله (م ۱۲۶۱ هـ ق)

آثار:

۱- دیوان اشعار شعرهای اخلاقی می سرود .

۱۱- قل احمد نوشاهی ابن الهی بخش (م ۱۲۸۶ هـ ق)

آثار:

۱- بستان الاوراد - در اوراد و ادعیه .

۲- ثمرات الافکار - در موضوعات دینی و عرفانی و تاریخی و ادبی .

۳- سلفات نوشاهی - در فرهنگ الفاظ مشکل بوستان و گلستان سعدی شیرازی و جامع المعجزات

(فارسی) از شیخ احمد وزیر آبادی و تحفه رسولیه فارسی از غلام محی الدین قصوری و منیته

المصلى (عربی)

۴- مخزن الاعمال- شامل اوراد و عملیات (ریاضیات)

۵- وسایط العلوم- حاوی مطالب دینی و تاریخی و ادبی و طبی گردآورنده تمام این کتب سید شرافت نوشاهی می باشد.

۱۲- محمد شاه نوشاهی ابن محمد امین (م ۱۳۳۷ هـ ق)

آثار:

۱- فهرست تفسیر حسینی تالیف کمال الدین حسین واعظ کاشفی در گذشته ۹۱ هـ ق.

۱۳- غلام مصطفی نوشاهی ابن محمد شاه (م ۱۳۸۴ هـ ق)

خدمت بزرگی که این شخص به ادب و فرهنگ دو ملت برادر ایران و پاکستان انجام داده، ترجمه پنجابی کتابهایی است که در زیر بدانها اشاره میشود. هر یک از این کتابها حتی قرنها از کتب درسی مدارس شبه قاره بوده اند.

۱- بوستان سعدی شیرازی -

۲- گلستان سعدی شیرازی .

۳- پندنامه فریدالدین عطار .

۴- محمود نامه از محمد محمود نیشابوری .

۵- نام حق از شرف بخاری .

۶- نصیحه الملوک (کریم) از سعدی شیرازی

و اما اینک تألیفات دیگر او:

۱- انوار نوشاهی - درنه مجلدو در زبانهای فارسی و اردو و پنجابی در موضوعات

گونگون .

۲- دیوان نوشاهی

۳- شجره الخواص - زنجیره منظم خاندان نوشاهی .

۴- عیون التواریخ - قطعات با ده تاریخ - بمناسبت های گوناگون .

۵- مکتوبات فارسی نوشاهی .

۶- نصایح ضروری - در موضوعات مختلف .

۱۴- بشیر احمد بشارت نوشاهی ابن غلام مصطفی (م ۱۳۸۱ هـ ق)

آثار:

۱- بیاضها - بیاضهای وی مانند رموز بشارت و تفسیر بشارت حاوی مطالب دینی

و عرفانی و ادبی به زبان فارسی می باشد .

۱۵- شریف احمد شرافت نوشاهی ابن غلام مصطفی (تولد ۱۳۲۵هـ ق- زنده) .
وی در این روزگار یکی از مفاخر سلسله نوشاهی می باشد که با قلم و علم خود این سلسله
را رونق تازه ای بخشیده و این سلسله را به مراکز علمی و روحانی بیشتر معرفی کرده است -
از آن جمله بیشتر از دو بیست تالیف او است (۱) و در راس همه شریف التواریخ (اردو) در
حدود هفت هزار صفحه می باشد و اما اینک تالیفات فارسی ایشان :

تصوف :

۱- فیض چشتیم گزارش ملاقات مولف با ابوالبرکات پیر فضل شاه چشتی شخصیت روحانی
و سیاسی پاکستان .
تاریخ :

۱- اعجاز التواریخ - قطعات ماده تاریخ بمناسبت گوناگون به زبان فارسی وارد و

۲- اعداد التاریخ - ماده تاریخ ها .

فضایل و مناقب :

۱- استنباه فی القاب النوشاه شامل سه هزار لقب نوشته گنج بخش .

۲- قسطاس القادریه ، بموازنه قرطاس النقشبندیه (منثور) .

در موضوع برتری گروه قادریه بر گروه های دیگر عرفانی به ویژه گروه نقشبندان

۳- نظائر و الاشباه فی مناقب ولاد النوشاه (منثور) .

در فضایل فرزندان و اولاد نوشته گنج بخش .

۴- البواقیت و المرجان فی مناقب الشیخ عبدالرحمان . (منثور) .

مناقب شیخ الرحمن (م ۱۱۱۵ هـ ق) مرید حضرت نوشه و مقایسه او با مریدان دیگر آن حضرت .

سفرنامه :

۱- بیان الاسفار - گزارش چند سفر علمی و روحانی مولف در داخل پاکستان .

اوراد :

۱- شمس الانوار ترجمه منظوم " گنج سرار " از حضرت نوشاه زهن دی به فارسی .

۲- زاد الطالبین (منثور) .

۱- فهرست آنها بعنوان " احوال و آثار سید شرافت نوشاهی " نوشته پروفیسور محمد امسال
مجددی از طرف دارالمورخین ، لاهور چاپ شده است .

ادب:

- ۱- ارمغان امینیه. قصاید در مدح سید محمد امین نوشاهی جدسراینده.
- ۲- دیوان شرافت. شامل قصائد و غزلیات و مناقب و شجره‌ها.

تذکره:

- ۱- عواقب "نواقب المناقب" در شرح حال آن کسان که نام آنها در کتاب "نواقب المناقب" تالیف محمد ماه صداقت (م ۱۱۴۸ هـ ق) برده شده.

مراجع:

- ۱- مأخذ احوال مشایخ نوشاهیم در آن رویهم ۷۶ کتاب را بشان داده است.
- ۲- فهرست مضامین گنج تاریخ از مفتی غلام سرور لاهوری (م ۱۳۰۶ هـ ق) کتابهایی که به کوشش ایشان گردآوری شده غیر از کتب فوق الذکر می باشند.
- ۱۶- رضاء الله شاه عارف نوشاهی ابن بشیر احمد (تولد ۱۳۷۴ هـ ق - زنده)
نگارنده مقاله حاضر.

آثار:

- ۱- از "اعجاز التواریخ" سروده سید شرافت نوشاهی قطعات فارسی را برگزیدم و با مقدمه چاپ کردم.
- ۲- سفرنامه ایران و افغانستان در سال ۱۹۷۶ میلادی (زیر چاپ).
- ۳- فهرست نسخه‌های خطی از ۱۱ کتابخانه شخصی و دولتی پاکستان (به زبان فارسی)
- ۴- مقاله‌های متعدد در موضوعات ادبی. *شکوه‌های انسانی و مطالعات قرآنی*

بخش دوم:

- دوستی فرهنگ و زبان فارسی در این سلسله منحصر به پیران نسبی این خاندان نبوده بلکه شامل تمام کسانی که به این سلسله می‌گرویده‌اند نیز می‌شده است از آن جمله:
- ۱- خواجه محمد فضیل وحی کابلی (م ۱۰۷۶ هـ ق)

آثار:

- ۱- دیوان ابیات و رباعیات.
- ۲- قاضی خوشی محمد کنجاهی (م ۱۰۸۸ هـ ق).

آثار:

- ۱- دیوان اشعار
- ۳- میرزا احمد بیگلرچوری در سال ۱۱۰۷ هـ ق زنده بوده.

آثار:

- ۱- الاعجاز- تذکره فارسی در شرح حال و مناقب بزرگان سلسله نوشاهیه
- ۴- قاضی رضی الدین کنجاهی (م ۱۱۱۳ هـ ق) .

آثار:

- ۱- تحفه رضویه . در شرح حال حضرت نوشه گنج بخشی .
- ۵- محمد اکرم غنیمت کنجاهی (م ۱۱۲۵ هـ ق) .

آثار:

- ۱- دیوان غنیمت چاپ شده .
- ۲- نیرنگ عشق مثنوی عشقی- نیز طبع شده .
- ۳- رقعات غنیمت - سیزده رقعہ منثور به گرد آوری و کوشش سید شرافت نوشاهی در مجله صحیفه لاهور به چاپ رسیده است .
- ۶- محمد ماه صداقت کنجاهی (م ۱۱۴۸ هـ ق) .

آثار:

- ۱- بیاض صداقت .
- ۲- ثواب المناقب- در شرح زندگانی و مناقب بزرگان سلسله قادریه و نوشاهیه - از شاهکارهای ادبی وی است .
- ۳- دیوان عالی - شامل هفت هزار بیت . مطالعات فریبی
- ۴- رباعیات آبدار .
- ۵- رقعات صداقت- پر از صنائع و بدائع ادبی .
- ۶- ساقی نامه (منظوم) .
- ۷- فتح نامه - در شرح فتوحات نواب عبدالصمدخان .
- ۸- کلیه دوسنه (منظوم) .
- ۹- گل صنوبر (منثور) .
- ۱۰- لطائف صداقت (منثور) مجموعه ۱۳ لطیفه ادبی است .
- ۱۱- مثنوی چراغان- در وصف جشن چراغان که نواب روشن الدوله از قله دهلی تا مزار خواجه قطب الدین بختیار کاکلی برپا کرده بود .
- ۱۲- مخمسات رنگین .

۱۳- مطلع الاسرار- حاوی ۳۶۵ بیت بدون نقطه در مدح رسول اکرم (ص) .

۱۴- مهتاب و کتان (مثنوی) .

۱۵- پیر کمال لاهوری (در سال ۱۱۸۶ هـ. ق. زنده بوده) .

آثار: تحایف قدسیه (مثنوی) در تاریخ اسلام از حضرت محمد (ص) تا امام

حسین (ع) و بزرگان سلسله نوشاهی بویژه شرح احوال شهیر قلندر لاهوری و فرزندان او .

۱۶- میان امام بخش لاهوری (در ۱۱۹۰ هـ. ق. زده بود) .

۱۷- مرآة الغفوریه . تذکره بزرگان سلسله نوشاهی بویژه شاه عبدالغفور جالندهری

پیر مؤلف .

۱۸- محمد اشرف فاروقی منجری (م ۱۲۲۵ هـ. ق) .

آثار:

۱- کنز الرحمت . مثنوی در احوال و مناقب پیران سلسله نوشاهی .

۲- کلیات اشرف (فارسی وارد و پنجابی) گردآورنده شرافت نوشاهی .

۳- هاشم شاه تهرپالوی (در گذشته میان ۱۲۳۰ هـ. ق تا ۱۲۵۹ هـ. ق) .

آثار:

۱- بیاض هاشم شاه .

۲- چهار بهار- سخنان حضرت نوشه .

۳- دیوان هاشم شاه .

۴- زبدتالرمل .

۵- کلیات هاشم شاه .

۶- مثنوی هاشم شاه در ۴۷۵ بیت .

۷- یوسف وزلیخا (مثنوی) .

۱۹- فقیر غلام محی الدین بخاری (م ۱۲۴۱ هـ. ق) .

آثار:

۱- تشریف الفقرا در احوال قوم سراهی و بزرگان سهروردیه و سفر حضرت نوشه بسند .

۲- کشکول نوشاهی- مشتمل بر وقایع بزرگان سلسله نوشاهیها یندو کتاب را سید شرافت

نوشاهی جمع آوری کرده .

۳- وحدت نامه (مثنوی) در مناقب اهل بیت (ع) و حضرت سلمان فارسی (رض) .

۲۰- قل احمد فاروقی منجری (م ۱۲۵۱ هـ. ق) .

آثار:

- ۱- کلیات قلا احمد (فارسی-اردو-پنجابی) گردآوری از شرافت نوشاهی .
 ۱۳- فقیر عزیزالدین رضا بخاری (م ۱۲۶۲ ه. ق) .

آثار:

- ۱- دیوان آزاد .
 ۱۴- فقیر نورالدین منور بخاری (م ۱۲۶۸ ه. ق) .

آثار:

- ۱- دیوان منور (مطبوعه) .
 ۲- تاریخ کوه نور طبع شده .
 ۳- نیازنامه اهل بیت (ع) .
 ۱۵- شهباز خان ملهی (در ۱۲۷۵ ه. ق زنده بود) .

آثار:

- ۱- وقایع پنوه (مثنوی) داستان عشقی سسی و پنوه را در بحر جدید فارسی سرود .
 ۱۶- غلام قادر شاه اثر جالندهری (م ۱۳۵۶ ه. ق) .

آثار:

۱- دیوان اثر:

این یک بررسی کوتاه بوده درباره فارسی نویسان و فارسی گویان سلسله نوشاهی، که اسامی و فهرست آثار آنان بما اختصار در این مقاله آمده است، اما با تحقیق و پژوهش بیشتر مطالب فوق الذکر چند برابر خواهد شد .

به هر حال خوانندگان گرامی از نمونه بالا نمیتوانند موید این نظریه باشند که سلسله نوشاهی برای گسترش و محافظت از زبان و ادب و فرهنگ فارسی در شبه قاره خدمات ارزنده و شایسته ای انجام داده و میراث معتبر فرهنگی دولت برادر را صمیمانه و عالمانه پاسداری کرده است .

تذکر:

از تعداد ۹۷ کتاب که در این مقاله گنجانیده شده است تعداد ۱۲ کتاب در دست نیست .
 این کتابها در کتابخانه در کتابخانه نوشاهی در سالن پال شریف (بخش گجرات) و دیگر کتابخانههای پاکستان محفوظ هستند .
 مراجع و مأخذ .

- ۱- شریف التواریخ (اردو) از سید شرافت نوشاهی .
 ۲- فهرست نسخه های خطی کتابخانه نوشاهی از سید عارف نوشاهی .